

ზაალ გიგინეიშვილი

რაგბის ქართული ტერმინოლოგია

აქამდე რაგბის ქართული ტერმინოლოგია თამაშში უშუალოდ ჩაბმულთა და მასზე მწერალ-მოსაუბრეთა ურთიერთობით, სტიქიურად, მეტწილად პირადი გემოვნებით, ოდონდაც მაინც გარკვეული პრინციპების დაცვით, დგინდებოდა:

რაგბის მონაწილეებს: მოთამაშეებს, მწვრთნელებს, მსაჯებს, მმართველ აპარატს ტერმინთა შექმნა და შეთვისება ოდითგან ლამის ექსპრომტად, გაგანია თამაშში, ვარჯიშზე, შინაურული კამათის დროს ან კიდევ კაბინეტურ სხდომაზე უწევდათ, რის გამოც მეტწილად ჟარგონს ვერ გასცდნენ, რაკი მაკონტროლებელი არავინ ჰყავდათ.

მედიას კი – გაზეთებსა და ინტერნეტში მწერალსა და ტელე-რადიოში მოსაუბრე ჟურნალისტებს – რაგბული და, ზოგადად, სპორტული ცნებებისთვის ქართულ ტერმინთა შერჩევა, იდეურ-პატრიოტულ მოსაზრებათა გარდა, თანამდებობრივადაც მართებდათ.

ამას გარდღევალად მოჰყვა ტერმინთა სიჭრელე და ალაგ-ალაგ წინააღმდეგობრიობაც. თვითცენზურის გამო რადიკალურად განსხვავდება ლექსიკაც, რომელსაც რაგბის თემის წევრი პირად საუბარსა და საჯარო გამოსვლაში იყენებს, მარეგულირებლად და სტანდარტის დამდგენად კი მუდმივად ცვალებადი რაგბის წესებისა და მეთოდური წიგნაკების პერიოდულად გამოცემადა გვევლინება.

ინფორმაციის ოკეანე

ქართული რაგბი ნებაყოფლობით (არა ძალდატანებითა და კამპანიურად) და უწყვეტად 1959 წლიდან არსებობს. რაკი საწყისი სამი ათეული წელი საბჭოეთის განუყოფელი ნაწილი ვიყავით და იშვიათი გამონაკლისის გარდა, ვეთამაშებოდით მხოლოდ სლავებს; მსაჯობა და საქმეთა განხილვა რუსულად წარმოებდა და სასწავლო ლიტერატურაც მოსკოვში დგებოდა - ამად ქართული ტერმინოლოგია მეტწილად რუსულის უხეირო კალკი ან უგემოვნო ჟარგონი იყო.

საბჭოეთის რღვევა-დაშლის, ზეპური რაგბის გლობალიზაციისა და თანამგზავრული ტელევიზიისა და ინტერნეტის გავრცელების კვალად, ქართული რაგბის თემისთვის ხელმისაწვდომი გახდა სა-

ზღვარგარეთული ინფორმაციის ოკეანე. მისი მეტი წილი ინგლისურადაა და ნაკლები ფრანგულად, მაგრამ რაკი ჩვენს ჭაბუკებს თვალი უფრო საფრანგეთზე უჭირავთ და კარიერას იქ აგრძელებენ, ამიტომ რაგბული ტერმინოლოგიის განვითარებაზე ერთბაშად ორი უცხო ენა ზემოქმედებს.

დღესდღეობით რაგბის თემის უცხო ენის მცოდნე ნაწილს ინგლისურ-ფრანგულად უწევს საერთაშორისო მიმოწერა; საუბარი და მსჯელობა აქ მოწვეულ და მოვლინებულ სპეციალისტებსა და მოხელეებთან; ურთიერთობა მსაჯებთან მოედანზე და მის გარეთაც; ტელევიზიით მოსმენილის აღქმა; ინტერნეტში მასალების კითხვა და იქით გამოქვეყნებაც; ფორუმებზე დისკუსიებში მონაწილეობა; ხოლო ლეგიონერებს - გუნდებთან, უფროსობასთან, საზოგადოებასთან ნებისმიერი ურთიერთობაც.

ოთხი პრინციპი

წესების წიგნსა და მედიაში ვცდილობთ მივდიოთ შემდეგ პრინციპებს:

- 1) ტერმინი უნდა იყოს სხარტი, მოკლე და ერთსიტყვიანი;
- 2) ზუსტად ასახავდეს ცნების არსს;
- 3) ემყარებოდეს ქართულ ენობრივ მასალას;
- 4) თუ ჯერჯერობით ვერ მოვიფიქრეთ ან ვერ აგვიგია ქართული შესატყვისი, ვტოვებთ დედნისეულ ინგლისურს და გადმოსაქართულებლად მომავალ თაობას ვუტოვებთ.

თვალსაჩინოებისთვის მოვიყვანოთ მაგალითები:

ლელოზურთიდან

თავის დროზე ინგლისური "ინ გოულ ერია", ფრანგული "ან ბი-უტ", რუმინული "ტერენ დე ცინტა" რუსულად ითარგმნა, როგორც "ზაჩოტნოე პოლე" და აქედან ქართულად მივიღეთ **ჩათვლის მოედანი**. რაკი ტერმინი გრძელი და ორსიტყვიანია და, ამდენად, მოუხერხებელი, რაგბის თემში ფეხი ვერ მოიკიდა და იქცა გონჯ "ზაჩოტკად".

არადა, რუსებმაც კი იმთავითვე პარალელურად დანერგეს არა-ფორმალური "გოროდ" - რაკი თავიანთ ეროვნულ თამაშ ლაპტაში ჰქონდათ ეგ ცნება, და მხოლოდ 1989 წელსდა შეიწყნარა იმხანად ერთადერთმა ქართულმა სპორტულმა გაზეთმა "ლელომ" ტერმინად **ლელო** მოედნის იმ ნაკვეთის აღსანიშნად, სადაც ბურთი უნდა დაამიწო.

ამ შემთხვევაში ტერმინი გადმოვიღეთ ჩვენივე ეროვნული საგანძურისა: **ლელობურთი** ხომ იგივე რაგბია, ოღონდაც - ქართული, და **ლელოც** ის ადგილია, სადაც ბურთი უნდა მიიტანო. ძნელი ასახსნელია, ამდენ ხანს არავის აზრად რად არ მოუვიდა, ტერმინს ლელობურთს დასესხებოდა, მით უფრო, თუ ერთი ხანობა (1977-79) ერთიანი, "ლელო - რეგბის ფედერაციაც" კი არსებობდა.

წიგნური „მგეზავი“

აწ უკვე ოლიმპიური რაგბი ინგლისურად არის "სევენ ე საიდ" ან უბრალოდ "სევენს". მორაგბეთა წრეში ერთი პირობა გაჩნდა ტენდენცია, ხელბურთის სახეობათა ანალოგიით, ამ თამაშისთვის **რაგბი 7** (ანაც **7x7, შვიდი შვიდზე**) ეწოდებინათ, მაგრამ იყოჩაღა პრესამ და დროულად დანერგა **შვიდკაცა**, ანუ სხარტმა და ძირშივე ქართულმა ტერმინმა დამკვიდრება არ აცალა არაბუნებრივ, ჩინოვნიკურ სიახლეს. გამოხდა აქედან ორი ათეული წელი და რუსებმაც ანალოგიურად მოიფიქრეს "სემიორკა".

მეათე ნომრად მოთამაშე მორაგბეს ინგლისურად ბევრი სახელი აქვს: "სთენდ ოფ, ფლაი ჰავ, აუთსაიდ ჰავ, ფერსთ ფაივ-ეით, პივოთ" და უბრალოდ "თენ" (ათი). საბჭოთა ხანაში ამ პოზიციას ჯერ **მოხეტიალე თავდამსხმელი** ერქვა, მერე **გარე ნახევარმცველი** და ხანაც - **გამთამაშებელი**. პირველი ორი ტერმინი შინაარსობრივი აბსურდია, ბოლო კი მეათე ნომერზე მეტად მეცხრეს შეეფერება, რის გამოც თემი ამ ორ ამპლუას აქამდეც რიცხვებად მოიხსნიებს – **ათი** და **ცხრა** ("ნომრის" მიმატებით, ანუ უამისოდ).

მეათე ნომრის აღსანიშნად პარალელურად შევქმენით წიგნური ტერმინიც – **მგეზავი**, რაიც „პივოთის“ (ბრუნვის წერტილის) აზრობრივად გაუმჯობესებული თარგმანია: მეათე ნომერი სწორედ რომ გეზავს, გეზს უდგენს, აბურთავებს მთელ უკანა ხაზს.

მეორე მხრივ, მეცხრე ნომერი მთლად **გამთამაშებელი** რომ ვერაა, ხოლო საბჭოური **შერკინების ნახევარმცველი** გრძელი და უზუსტოა, ამიტომ ჯერხნობით დავიტოვეთ ინგლისური „ჰავბექი“, ჰავბექ – მგეზავის წყვილს კი, ფრანგულის მოხმობით, ვუწოდეთ **ლერძი** (საბჭოურად ერქვა „ნახევარდაცვა“, რაც პარადოქსია).

მოთამაშეზე ალალია

მორაგბე ნახტომში თუ იხელთებს მეტოქის მიერ ფეხით დარტყმულ ბურთს, ჯილდოდ ოდითგან „თავისუფალი დარტყმა“ ერგება. ინგლისურად ასე დაჭერას „ფეარ ქექ“ ჰქვია, რაც ქართულად ვთარგმნეთ, როგორც „ალაღად ჭერა, ალაღზე დაჭერა“, რაკი მოთამაშეზე მართლაც ალალია ოსტატურად მოპოვებული ოვალი.

შერკინებაში გუნდი სამ რიგად ეწყობა. მწყობრის წინა, „პირველი ხაზის“ შუა მოთამაშე ტერფის დახვედრებით შეგორებული ბურთის მოგებას ცდილობს. ფეხის ამგვარ მოძრაობას ინგლისურად „ჰუქინგ“ ჰქვია, ამპლუას კი - „ჰუქერ“.

ჩვენში ამ პოზიციას თავიდან ერქვა **პირველი ნომერი** (მას აქეთ ნუმერაცია შეიცვალა და ჰუქერი უკვე მეორე ნომერია), ამჟამად კი საერთაშორისო „ჰუქერის“ თანაბრად იხმარება **კვაჭი**, რაკი ინგლისურ სიტყვას ეს მნიშვნელობაც აქვს და მაგ ხელობის მორაგბესაც კვაჭანტირადის დარი ვირეშმაკობა სჭირდება.

ჩოგბურთელების ნაცვლად

საკუთრივ რაგბულ ტერმინთა გარდა თემსა და მედიას ბრენდების გადმოქართულებაც უწევს. სამხრეთი ნახევარსფეროს სამი ბუმბერაზი სკოლის (ახალი ზელანდია, სამხრეთი აფრიკა, ავსტრალია) საზიარო საკლუბო პირველობას დედანში თავიდან ერქვა **სუპერ 12**, ამჟამად კი **სუპერ რაგბი** ეწოდება, რაც ქართულად იყო **ზე12** (ზეთორმეტი) და არის **ზერაგბი** ზეკაცის, ზესახელმწიფოს, ზეცის ანალოგიით.

ასევე ამ სამმა ბუმბერაზმა, მარაქაში რომ გაირია არგენტინა, სანაკრებო შეჯიბრს ამბიციურად უწოდა „ზი ჩემპიონ შიპ“, ესაო და ჩვენი შეჯიბრის ფალავანია ნაღდი ჩემპიონი და არა რაგინდარა სხვა ტურნირისო. აქ ქართულად რომ დაგვეწერა **ჩემპიონატი** და გინდაც **პირველობა**, რაგბის თემი ვერ მიხვდებოდა, რაზე იყო საუბარი. ამად შემოვიღეთ **ფალავნობა**, რაკი ეს ტერმინი გამოუყენებელი გვექონდა.

ვაცოცხლებთ ძველ ტერმინებსაც. სულხან-საბას უწერია: **აბრაგანი** ბურთის მაღლა ატყორცნა ჩოგან-ბურთში. ტერმინი მოიძია განსვენებულმა ავთანდილ ციბაძემ, მაგრამ ჩოგბურთელების ნაცვლად ... ავიტაცეთ მორაგბეებმა, მსგავსი ილეთის აღსანიშნად. ამ ფანდს ინგლისურად „აპ ენდა ანდა, ჰაი ბოლ, გარიოუენ“ ჰქვია და ფრანგულად

„მონდელ“, ქართულად კი „აზრაგანამდე“ საუბარში ვხმარობდით ჟარგონებს - „სვეჩასა“ და „ბუმბასს“, ხოლო წერისას - „მაღალი ბურთის აწევას“.

კალკს ვერევით

ბოლო ჟამს თამაშის წესებში ჩაწერეს მორაგბეთა დასარწყულებლად მოედანზე შემავალი კაციც. ინგლისურად მას „ვოთერ ქერიერ“ ჰქვია, ჩვენ კი ტფილისური **თულუხჩი** შევუსაბამეთ. „ჯერზისა“ და „შერთის“ შესატყვისად „მაისურის“ თანაბრად ვიყენებთ **კვართს**, ხოლო ერთმანეთისგან რომ გავარჩიოთ ქულები: **საცხრილო** (მოგება = 4), **რაგბული** (ლელო = 5) და **სარეიტინგო** (ათწილადებია) - ალტერნატივად გავაცოცხლებთ **წერტი** (პოინტი; პუნტი) - იყენებდნენ შევარდენელები და გრიგოლ რობაქიძე.

კალკს ვუძალიანდებით და ვერევით. ინგლისური „დედ ბოლ“ და ფრანგული „ბალონ მოლ“ ქართულად **უქმი ბურთია** და არამც და არამც "მკვდარი". ამ საუკუნეში მოგონილი ფანდი „პიქ ენდ გოუ“ გადმოვიღეთ, როგორც **აილე და მიეძალე** (და არა სიტყვასიტყვით, **მი-დი**). **ედვანთიჯ**, ერთი შეხედვით, „უპირატესობაა“, მაგრამ შინაარსით უფრო **ხეირია**, რის გამოც ტერმინად ამ ვარიანტს ვამკვიდრებთ; 23-კაცა სამატჩო **რაზმს** კი 15-კაცა დამწყებ **გუნდთან** ისეთივე მიმართება აქვს, როგორიც ინგლისურ „სქვოდ“-ს და „თიმ“-თან.

და მაინც, ჩვენს სიტამამესა და შეძლებასაც აქვს ზღვარი. სათანადოდ რომ ვერ ვთარგმნეთ, **უკანა ხაზელის** სინონიმად დავიტოვეთ **ბექიცი**, **მორკინალისად** კი - **ფორვარდი**. ლელობურთის მიხედვით, "თერნოვერ" უნდა იყოს (**ბურთის**) **შემობრუნება**, მაგრამ ორსიტყვიანი ტერმინი ვერ გავრცელდება, ერთსიტყვიანი კი ბუნდოვანია. ეგრევე: დროებითი (10 წუთით) გაძევება **სინზინია** და არა - **საკანი** ან **განსაწმენდელი**, მაგრამ თემი **ოფლოუდის** სინონიმად სულ უფრო ხშირად ხმარობს (**ბურთის**) **ამოგდებას** და ეგებ ამ ხალხურმა ტერმინმა მართლაც გაიდგას ფესვი.

სიტყვასიტყვით ნათარგმნი

დასასრულ, (არასრულ) დანართად მოვიტანოთ ტერმინები, რომელთა (თითქმის) სიტყვასიტყვით თარგმნამ გაამართლა და ამიტომ უმტკივნეულოდ დაინერგა:

conversion	ქონვერშენ	გარდასახვა
prop	პროპ	ბურჯი
touch	თაჩ	კიდე
grounding	გრაუნდინგ	დამიწება
spear tackle	სპეარ თექლ	შუბური (ბოჭვა)
wheel	ვიილ	დატრიალება
tackle	თექლ	ბოჭვა
gate	გეით	ჭიმკარი
pile up	პაილ-აპ	ზედახორა
breakaway	ბრეიქევეი	მარბიელი
stomping	სტომპინგ	დაწიხლვა
dive	დაივ	ჩაყვინთვა (ჩაწოლა)
receiver	რისივერ	მიმღები
fetcher	ფეჩერ	მღლეტელი
loitering	ლოითერინგ	ზოზინი
collapse	ქოლეპს	ჩაქცევა
padding	პედიინგ	შალითა
reserves	რიზერვზ	მარქაფა
marker, sentinel	მარქერ, სენტინელ	ყარაული
standing	სტენდინგ	ზეზეულად
deliberate	დილიბერეთ	განგებ
accidental	ექსიდენტალ	უნებლიე

Zaal Gigineishvili

The Georgian Terminology of Rugby

Summary

The Georgian rugby terminology has so far developed through the talks between the players, coaches, officials, administrators and media, i. e. native Georgian speakers and writers involved in discussions about the Game. The terminology is created and developed far from what is meant as systematic terminological work, only on the basis of personal opinions and taste, albeit following certain principles.

This resulted in great diversity of the terms and sometimes, contradictions. Self-censorship also gives radical difference for terms when in informal interactions among professionals and when same people speaking in public. The terms are regulated and standartized only by means of periodical publication of permanently altering, complicated Laws of the Game, and technical manuals.

When creating Georgian terms for the Lawbook and use by media, we try to maintain the following principles:

- 1) A term should be smart, short and expressed only in one word;
- 2) It should be precise in reflecting the essence of the notion;
- 3) It should be based on the Georgian language data;
- 4) In case, we could not manage to create the term or could not find the corresponding Georgian word, we leave the original English term hoping that next generations will reach the objective - to find the accurate Georgian term for it.